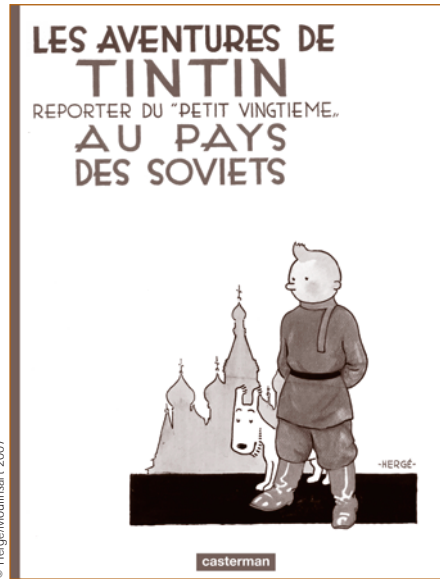

Het succesverhaal van een antibolsjewistisch pamflet

TINTIN AU PAYS DES SOVIETS

Pieter Boulogne

Het is bekend dat Georges Prosper Remi (1907-1983), alias Hergé, sympathie koesterde voor het rexisme à la Léon Degrelle. Hergé had hem leren kennen op de redactie van *Le Vingtième Siècle*, de spreekbuis van het ultrakatholieke conservatieve establishment van België. Voor zijn samenwerking met Degrelle – Hergé illustreerde onder meer zijn boeken *Les grandes farces de Louvain* (1930) en *Histoire de la guerre scolaire* (1931) – werd Europa's beroemdste striptekenaar door menigeen verguisd. Anderen benadrukken dan weer dat Hergé zich meer en meer distantieerde van Degrelle naarmate deze afstand nam van het katholicisme ten voordele van het fascisme. Zijn samenwerking met het rexisme zou echter voortduren tot aan de vooravond van WO II.¹

Wie dat wil kan van Hergés vooroorlogse ultrakatholieke en extreemrechtse sympathieën een weerspiegeling vinden in de wijze waarop zijn geesteskind Kuifje zich verhoudt tot de primitieve of minder primitieve, maar in ieder geval vreemde volkeren waarmee hij in aanraking komt tijdens zijn eerste avonturen. In het verleden heeft Kuifjes neerbuigende houding ten opzichte van joden, indianen en zwarten dan ook geleid tot het bestempelen van een aantal strips als 'racistisch'.² In 2007 nog heeft de Britse Commissie voor de Rassengelijkheid de boekenwinkels opgeroepen om *Tintin au Congo*³ en de bestaande vertalingen uit de rekken te halen. Als reactie hierop werd het album in veel winkels naar de volwassenenafdeling overgeplaatst. In augustus diende daarop ook een Kongolese student van de ULB een klacht in bij de Brusselse justitie, met de eis om de verkoop van het album *tout court* te verbieden. Of dit soort politiek correcte verzoeken om censuur zinvol zijn, laten we in dit artikel buiten beschouwing. Het is echter een feit dat Kuifje niet helemaal vrij te pleiten is van xenofobie – in die zin kan hij dus beschouwd worden als een realistisch West-Europees personage van zijn tijd.

¹ In 1937 ontwierp Hergé nog het logo van het rexistische tijdschrift *L'Oasis* van Paul Jamin, voormalig medewerker van *Le Petit Vingtième*.

² Hergé is ook beticht geweest van antisemitisme vanwege een personage in *L'Étoile mystérieuse* (1942). Cf. Assoulène 1996: 315-318.

³ Oorspronkelijk was dit stripverhaal getiteld *Les aventures de Tintin, reporter au Congo* (1931).

Hergés geflirt met het ultrakatholieke en extreemrechtse gedachtegoed ging ook gepaard met een fervente afkeer van het communisme in het algemeen en van het Russische bolsjewisme in het bijzonder. Zoals dit vaak het geval was, leidde Hergés angst voor het rode gevaar⁴ – een angst die hij overigens deelde met het gros van zijn West-Europese tijdgenoten – tot een bijzondere interesse in het land dat in de jaren 20 nog openlijk pretendeerde ‘de wereldbrand te hebben aangestoken’. Hij wijdde er dan ook Kuifjes allereerste avonturenverhaal aan: *Les aventures de Tintin, reporter du Petit “Vingtième”, au pays des Soviets*.

Het initiatief om de jonge lezers van *Le Petit Vingtième* – de donderdagse jeugdbijlage van *Le Vingtième Siècle* – een tekeningenverhaal voor te schotelen over de Sovjetunie kwam niet van Hergé zelf. Het idee was verzonnen door pater Norbert Wallez (1882-1952), directeur van de uitgeverij van *Le Vingtième Siècle*. Wallez – op wiens bureau een gesigioneerde foto met opschrift van de Italiaanse Duce pronkte – vond het belangrijk dat de jeugd op een onderhoudende wijze gewaarschuwd werd voor de valstrikken van het communisme.

Hergé, die voor de opdracht stond om te berichten over een staat waarin hij nooit één voet had gezet, kreeg van Wallez een boek mee naar huis om inspiratie op te doen: *Moscou sans voiles*⁵ (1928) van Joseph Douillet, voormalig consul van België in Rostov. In dit destijds succesvolle werk hangt Douillet, die zesentwintig jaar in tsaristisch Rusland en negen jaar in sovjet-Rusland leefde, een ongenueanceerd vernietigend beeld op van de zogenaamde ‘dictatuur van het proletariaat’. Hij maakt het portret, of liever de karikatuur, van een land dat geteisterd wordt door economische achtergesteldheid, armoede, honger en vooral terreur en manipulatie vanwege de sovjetautoriteiten. Deze zelfgenoegzame autoriteiten hebben nihil respect voor mensenlevens en zijn enkel uit op hun eigen profijt. Kortom, niet één vooroordeel jegens de Sovjetunie van het ultrakatholieke conservatieve en xenofobische milieu waarin Hergé – niet louter om professionele redenen – vertoefde, werd door Douillet onbevestigd gelaten.

Op donderdag 10 januari 1929 is het dan zover. Op die dag publiceert *Le Petit Vingtième* de eerste aflevering van een groots avontuur dat de lezers langer dan een jaar in haar ban zou houden: *Les aventures de Tintin, reporter du Petit “Vingtième”, au pays des Soviets*. Zoals blijkt uit de titel, heeft Hergé ervoor gekozen om van zijn fictieve held een journalist⁶ te maken van de jeugdbijlage waarin het avontuur ook werd gepubliceerd. Met deze kunstgreep werden fictie en werkelijkheid met elkaar vermengd.

Met de publicatie van de eerste aflevering was de geboorte van Kuifje een feit – al was hij oorspronkelijk niet de verschijning waarmee de *Kuifje*-lezers heden vertrouwd zijn; de eerste prenten van het stripverhaal tonen Kuifje als een koddig ventje, veeleer klein van gestalte en met grote voeten. Naarmate het verhaal vordert, neemt Kuifje meer en meer de elegantere vorm aan waarin hij de wereld zou veroveren. Hergés geesteskind was niet alleen; al vanaf zijn

⁴ De koelbloedige moord op de tsaristische familie, en in het bijzonder op de tsarevitsj, betekende voor de jonge Hergé ‘un véritable choc psychologique’ (Peeters Benoit. *Hergé. Fils de Tintin*. Paris : Flammarion, 63).

⁵ Douillet Joseph. *Moscou sans voiles. (Neuf ans de travail au pays des Soviets)*. Paris : Editions Spes, 1928.

⁶ Op de keper beschouwd is *Tintin au pays des Soviets* het enige stripverhaal waarin Kuifje ook effectief zijn beroep van journalist uitoefent. Hergé zou het titeldeel ‘Reporter du Petit “Vingtième”’ na Kuifjes zwart-witavonturen dan ook definitief achterwege laten.

literaire geboorte werd hij trouw bijgestaan door Milou, een hond met een (letterlijk) uitgesproken mening.

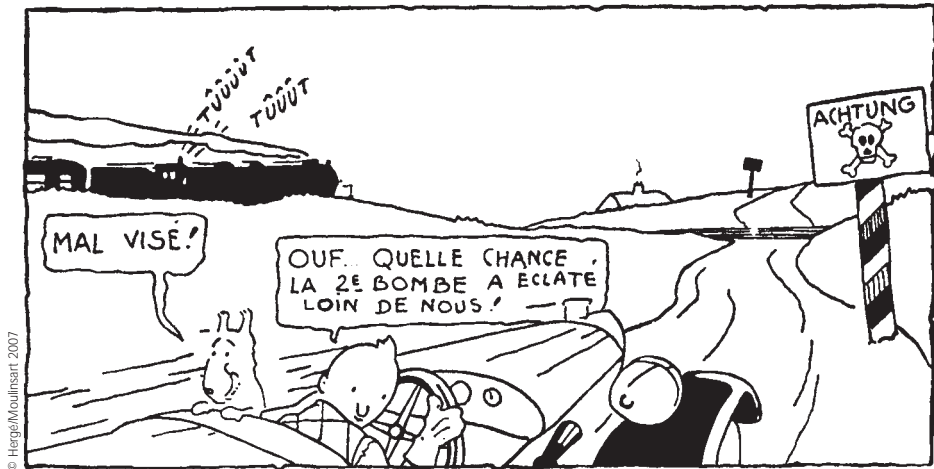
De luchtige en pseudo-ernstige toon van *Tintin au pays des Soviets* wordt gezet vanaf het allereerste prentje: 'Le "Petit XX"', toujours désireux de satisfaire ses lecteurs et de les tenir au courant de ce qui se passe à l'étranger, vient d'envoyer en Russie Soviétique, un de ses meilleurs reporters: Tintin ! Ce sont ses multiples avatars que vous verrez défiler sous vos yeux chaque semaine. N.B. La direction du "Petit XX" certifie toutes ces photos rigoureusement authentiques, celles-ci [sic] ayant été prises par Tintin lui-même, aidé de son sympathique cabot : Milou !'

Uiteraard loopt Kuifjes zoektocht naar de ware aard van stalinistisch Rusland – door Hergé in navolging van Douillet geschetst als een regelrechte hel op aarde – allerminst van een leien dakje. In Duitsland wordt de trein waarop Kuifje en Bobby vanuit Brussel richting Moskou reizen opgeblazen door een Russische bolsjewiek. Het duo schijnt niet veel te merken van de explosie, maar wordt er door de Duitse politie van beschuldigd 10 wagons en 218 inzittenden te hebben verduisterd. Vermomd als politieagent en politiehond slagen Kuifje en Bobby erin om uit de gevangenis te ontsnappen en hun reis richting Rusland verder te zetten. Aangekomen in de Sovjetunie, krijgt Kuifje meteen te maken met de Russische geheime politie – door Hergé nu eens 'Tsjeka' en dan weer 'GPU' genoemd⁷ – die hem tracht te elimineren.

Ondanks moordpogingen door de bolsjewistische geheime politie, gaat de moedige reporter van *Le Petit Vingtième* met zijn eigenlijke onderzoek van start. Vooreerst dringt hij een ogenschijnlijk werkzame fabriek binnen. Deze fabriek blijkt een 'Potemkin-dorp' te zijn; hooi wordt verbrand en er wordt op staal gehamerd om bij Engelse communisten die het land bezoeken de illusie van productiviteit te wekken. Deze scène is sterk geïnspireerd op *Moscou sans voiles*, waarin Hergé had gelezen: 'Dans les usines, les machines sont hors d'état de servir' (Douillet 1928: 45). In het eerste hoofdstuk van dit werk, 'L'envers et l'endroit de ce que l'on fait voir aux étrangers en Russie soviétique', wordt ook beschreven hoe toeristen systematisch om de tuin worden geleid door agenten van de geheime dienst.

De moedige reporter, ondertussen al een stuk atletischer gebouwd, weet tal van schermutelingen met de geheime politie telkens weer tot een goed einde te brengen. Deze achtervolgingen en vechtpartijen – waarin slapstick niet ontbreekt – worden afgewisseld met de ontdekking van wantoestanden. Zo komt Kuifje terecht bij een verkiezingsbijeenkomst waar het volk onder schot wordt gehouden terwijl de communistische lijst geproclameerd wordt als 'votée à l'unanimité'. Deze scène – die een karikatuur lijkt van de sovjetwerkelijkheid – is een bijzonder getrouwe weergave van Douillet zijn verslag over de sovjetverkiezingen: 'A main armée, on obligeait les gens à voter pour la liste communiste' (Douillet 1928 : 83). Zelfs de tekst van de voorzitter van het kiescomité werd door Hergé letterlijk overgenomen van Douillet (1928: 84): 'Que ceux qui s'opposent à cette liste lèvent les mains! [...] Qui donc se déclare contre cette liste ?'.

⁷ De Tsjeka werd in 1917 opgericht als 'Buitengewone Commissie ter Bestrijding van contrarevolutie en sabotage'. In 1922 werd de Tsjeka omgevormd tot de GPU, en ondergebracht in de NKVD. De term 'GPU' werd in het Westen veelvuldig gebruikt in Britse en Hitleriaanse anticommunistische propaganda.

Kuifje – die er niet voor terugschrikt om zijn vijand krachttermen toe te bedelen – noemt het Moskou van de Sovjets ‘un bourbier infect’. De reporter is er getuige van dat straatkinderen een stuk brood krijgen of een pak slaag, afhankelijk van hun bereidheid om zichzelf communist te verklaren. Ook wordt hij geconfronteerd met de wreedheid van de partij ten opzichte van de boeren, die onder het mom van de dekoelakisering⁸ beroofd worden van hun graan.

De klopjacht van Solowztenxopztzki en andere bolsjewieken op Kuifje kent geen einde. Dankzij zijn gewiekstheid en een grote portie geluk, slaagt hij er echter steeds weer opnieuw in te ontkomen aan de bolsjewieken – die Hergé meer dan eens Russisch laat spreken – en aan talrijke andere gevaren. Kort daarop gaat Hergé faliekant uit de bocht: hij beschrijft hoe Kuifje gevangen gehouden wordt in een ondergrondse opslagplaats van schatten die Lenin, Trotski en Stalin aan het volk ontstolen hebben. De Brusselse reporter ontsnapt met een vliegtuig, waarmee hij landt in Berlin. Daar wordt hij opnieuw ontvoerd door de GPU. Met de hulp van Bobby, vermomd als tijger, ontkomt Kuifje aan zijn executie. Terug op vrije voeten, slaagt hij erin om Boustringovitch, een GPU-agent die van plan was om alle hoofdsteden van Europa op te blazen, over te leveren aan de Duitse autoriteiten. Met de 20.000 mark beloning schaft Kuifje zich een sportwagen en nieuwe Russische kleren aan. Zijn plan om terug te keren naar Rusland om verder onderzoek te verrichten stoot bij Bobby op weerstand. Door een auto-ongeluk komen Kuifje en Bobby echter terecht in een rijdende trein met bestemming Brussel, waar ze door een grote menigte verwelkomd worden.

Kuifjes eerste avontuur, dat zich uitstrekte over bijna 140 bladzijden of 640 zwart-witprentjes, eindigde niet onopgemerkt. Nog voor de publicatie in mei 1930 van de laatste aflevering werd de finale – de aankomst van de reporter in Brussel – in opdracht van *Le Vingtième Siècle* geënceneerd en gespeeld door de vijftienjarige padvinder Lucien Peppermans.⁹ Deze kunstgreep,

⁸ In het kader van de collectivisatiecampagne bond de Sovjetunie in 1928 de strijd aan met de zogenaamde koelakken of ‘rijke boeren’. De wreedheid en willekeur waarmee dit gepaard ging, leidde op het Russische platteland tot hevige protesten.

⁹ Cf. Assouline Pierre. *Hergé. Biografie*. Amsterdam-Antwerpen: Meulenhof-Kritak, 1996. Uit het Frans vertaald door Désirée Schyns.

die opnieuw de grens tussen fictie en realiteit deed vervagen,¹⁰ miste zijn doel niet: Peppermans werd in Brussel-Noord verwelkomd door honderden juichende lezers. Kuifje was gelanceerd.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de originaliteit van *Tintin au pays des Soviets* allerminst besloten ligt in het plot. Op dit punt is het stripverhaal gelijkaardig aan de triviale avonturenromannetjes die destijds in afleveringen in dagbladen gepubliceerd werden; een held en zijn compagnon worden op hun zoektocht gesaboteerd door slechteriken. Deze simpele verhaallijn – getouwtrek tussen de goeden en de slechten – kan naar hartelust uitgesponnen worden, afhankelijk van het commerciële succes. Bovendien biedt het de mogelijkheid om vervolgd te worden. Hergé trachtte er ook in de mate van het mogelijke voor te zorgen dat een stripaflevering op een cliffhanger eindigde.

Dat *Tintin au pays des Soviets* naast kinderen ook volwassenen aansprak en ook vandaag nog aanspreekt, heeft in grote mate te maken met de prominent aanwezige humor – voornamelijk slapstick, woordspelingen en spot, waarin de sprekende hond Bobby een belangrijke rol speelt – en de aandoenlijke tekeningen. Het dient wel opgemerkt te worden, dat naarmate het verhaal vordert, Hergés primitieve, haast naïeve tekenstijl, waarin achtergrond en landschap amper zijn uitgewerkt, geleidelijk plaats maakt voor een verfijndere stijl, met dunnere lijnen en meer oog voor detail.

De publicatiegeschiedenis van Kuifjes eerste avontuur verliep enigszins problematisch. Als regulier album verscheen het voor het eerst in september 1930. Het was een groot succes. Toen Casterman in 1936 *Tintin au pays des Soviets* wilde heruitgeven, was Hergé echter niet enthousiast; hij had technische bezwaren. Na WO II kreeg Kuifjes geestelijke vader in de Belgische pers aantijgingen te verduren van kolonialisme, racisme, anticommunisme en rexisme. Hiervan zwaar onder de indruk, nam hij zich voor dat Kuifje zich voortaan nooit meer zou inlaten met politiek. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Hergé ook in de jaren vijftig hoegenaamd niets wilde weten van een ingekleurde heruitgave van Kuifjes allereerste avontuur. Naar eigen zeggen, was hij niet langer tevreden over het scenario en de onhandige tekeningen. Bovendien had hij geen tijd om alles opnieuw ter hand te nemen.

Om de verkoop van piraatversies van *Tintin au pays des Soviets* een halt toe te roepen, wilde Hergé in het begin van de jaren zestig dan toch toestemmen met een integrale uitgave van de oorspronkelijke zwart-witversie. Omdat de procedure om de herdruk aansleepte – ondertussen was Casterman bang geworden van de linkse pers – besloot Hergé om de strip dan zelf maar uit te geven, in een genummerde oplage van slechts vijfhonderd exemplaren. Een officiële en grootschalige uitgave van het ondertussen mythisch geworden album bleef echter achterwege. Tot ergernis van Hergé gingen illegale versies van Kuifjes eersteling ondertussen tegen hoge prijzen als zoete broodjes over de plank. In 1973 werd de originele strip dan toch – voorzichtig – uitgegeven door Casterman, die het tot onderdeel van het bijzonder ernstige project “Archives Hergé” maakte. Het zou echter duren tot de jaren tachtig vooraleer Casterman ook de publicatie van een afzonderlijk facsimilealbum van de omstreden *Aventures de Tintin, reporter du Petit “Vingtième”, au pays des Soviets* zou ondernemen.

¹⁰ Eerder, op 1 april 1930 had *Le Petit Vingtième* ook al een fictieve brief gepubliceerd waarin de GPU de krant voor de keuze plaatste: ‘la fin de cette campagne [*Tintin au pays des Soviets*] ou la mort’ (Peeters 2003: 69).